

Malgorzata Jolanta Komarnicka kaj Piotr Nosek

Bazaj faktoj de la historio de Pollando

La unua pola reganto – princo Mjeŝko la Unua de la dinastio Piast unuigis Pollandon pli ol mil jarojn antaŭe. La ĉefurbo tiutempe estis Gniezno – la historia ĉefurbo de la tribo Polanoj. De Polanoj devenas la nomo Pollando (en la pola lingvo “Polska”). Polanoj loĝis en la teritorio de la hodiaŭa centro-okcidenta Pollando, kiu nuntempe nomiĝas “Wielkopolska”. La simbola dato por la unuiĝo de Pollando estas la jaro 966. Tiam Mjeŝko la Unua estis baptita. Verŝajne li akceptis kristanisman ne nur pro religiaj kialoj, sed ankaŭ pro la politikaj. Germanoj perforte konvertadis al kristanismo la okcidentajn slavajn tribojn kaj Mjeŝko ne volis esti la sekva. Li edziĝis kun la kristana ĉeĥa princino Dobrava kaj frue li mem fariĝis kristano. La teritorio de tiama Pollando verŝajne ankoraŭ ne ampleksis Krakovon kaj la provincon Małopolska, kie reĝis Boleslao, la filo de Mjeŝko la Unua.

Post la morto de Mjeŝko en 992, Boleslao iĝis la sekva reganto de Pollando kaj li famiĝis kiel la unua reĝo de Pollando (Mjeŝko estis nur princo). Tiam granda amiko de Boleslao estis la germana imperiestro Otto la Tria. La imperiestro en la jaro 1000 vizitis Gnieznon kaj kronis la polan princon. Boleslao estis rekonita kiel amiko de Germanio kaj eĉ kiel imperiestra frato. En la sama jaro estis fonditaj 3 episkopejoj, i. a. unu en Krakovo, la sekva ĉefurbo de Pollando. La morto de la imperiestro Otto la Tria komencigis multjarajn militojn inter Pollando kaj ĝiaj najbaroj, kiuj ripetigis multfoje dum la miljara historio de Pollando, pro diversaj kialoj.

Inter la reĝado de Boleslao kaj de la famega Kazimiro la Granda estas longa intervalo de preskaŭ tricent jaroj, dum kiuj Pollando kelkfoje dividiĝis je malgrandaj dukejoj kaj kelkfoje denove reunuiĝis. Kazimiro estis filo de la pola reĝo Ladislao Łokietek, kiu komence de la 14-a jarcento unuigis Pollandon post longa periodo de malunuiĝo. Kazimiro la Granda estis tiom kapabla kaj bona reĝo, ke laŭ kutima diro „li trafis al ligna Pollando kaj lasis ĝin masonitan”. Komence de lia regado en la jaro 1333, Pollando estis malgranda kaj malgrava ŝtato, ĉirkaŭita de ĉefe malamikaj najbaroj. Post preskaŭ kvardek jaroj, la teritorio de Pollando pligrandiĝis trioblie, la ŝtata trezorejo estis plena, la leĝaro bone reformita, pligrandiĝis nombro de urboj kaj vilaĝoj, evoluis komerco ktp. En 1364 li fondis la Krakovan Akademion – la duan plej malnovan universitaton en la centra Eŭropo, kiu nuntempe nomiĝas Jagelona Universitato. Dum lia regado judoj ĝuis favorajn rajtojn. Kazimiro ne lasis viran posteulon, kiu povintus esti la sekva reĝo. Li havis tri filojn kaj kvin filinojn, sed liaj filoj estis eksterleĝaj. Kazimiro promesis al la hungara francdevena dinastio Anĵuoj, ke se li mortos sen legitima posteulo, la hungara reĝo Ludoviko, kiu estis lia nevo, transprenos la polan tronon. Kaj tiel okazis en 1370.

La reĝo de Pollando fariĝis Ludoviko la Hungara (en Hungario nomita Ludoviko la Granda, Lajos Nagy) el Anĵua dinastio. Sed post la morto de Ludoviko la Hungara la situacio ripetiĝis, ĉar li ne havis filojn, sed nur filinojn. Finfine unu el liaj filinoj Hedvika (pole Jadwiga) estis kronita kiel REĜO de Pollando (ne reĝino!), kiam ŝi havis apenaŭ 11 jarojn. Ŝi estis tre saĝa, prudenta kaj matura. Ŝi parolis kvin fremdajn lingvojn, estis talenta diplomatino kaj bonege rajdis surĉevalo. Kiel 13-jaraĝa knabino ŝi edziniĝis kun la litova princo Jogajlo (pole Jagiełło), kiu decidis konvertiĝi al kristanismo kaj dank' al sia edziĝo kun Hedvika, li iĝis la pola reĝo, fondante la novan polan dinastion, nomitan Jagelonoj (aŭ Jogajlidoj). Dank' al la edziĝo kun Hedvika, Jogajlo fondis la longdaŭran union inter Pollando kaj Litovio. Dum la bapta ceremonio li akceptis la nomon Ladislao kaj ekde tiam li estis konata kiel Ladislao Jogajlo (pole Władysław Jagiełło). Bedaŭrinde, lia bela kaj saĝa edzino Hedvika mortis pro la akuŝkomplikaĵoj post la nasko de sia unua filino. Hedviko estis fama pro sia pieco kaj bonfaremo, do kiam ŝi mortis, ŝi estis agnoskita kiel sanktulino. Oficiale ŝi estis kanonizita de la papo Johano Paŭlo la Dua nur en 1997.

Post Ladislao Jogajlo venis kelkaj aliaj litovaj reĝoj. Valoras mencii la reĝon Sigismondo la Maljuna, kiu regis en la unua duono de la 16-a jarcento. La tempo de lia regado estas nomata “la ora epoko” en Pollando. Li estis fama kiel granda protektanto de arto. Dank' al li, la renesanca arto disvolviĝis en Pollando pli frue ol en preskaŭ ĉiuj aliaj eŭropaj landoj. Li rekonstruis laŭ la renesanca stilo la reĝan kastelon en Krakovo, post tio havantan la plej grandan renesancan korton en Eŭropo. La Sigismonda Kapelo en la Katedralo, kiun li fondis, estas nomata “perlo de la toskana renesanco norde de Alpoj”. La dua edzino de Sigismondo la Maljuna estis italino Bona Sforza d'Aragona, ege ambicia virino, kiu havis grandan influon al sia edzo. Ŝi enkondukis en Pollando makaroniojn kaj antaŭe nekonatajn legomojn. La filo de Sigismondo la Maljuna kaj Bona Sforza, kiu nomiĝis Sigismondo Aŭgusto, estis la lasta reĝo de la Jagelona dinastio, ĉar li ne havis viran posteulon.

Post la morto de Sigismondo Aŭgusto la politika situacio en Pollando estis tre komplika, ĉar la lasta reĝo ne elektis sian posteulon. Finfine oni decidis, ke nova reĝo estos elektita per voĉdonado de nobeloj. Tiel komenciĝis la longa periodo de elektataj reĝoj, kiu finiĝis fine de la 18-a jarcento per dekadenco de nia ŝtato kaj divido de Pollando inter tri najbaroj – Prusio, Aŭstrio kaj Rusio. La unua elektita reĝo estis Henriko el la franca dinastio Valezianoj. La pola trono estis por li sufiĉe ekzotika, sed li havis pli aĝajn fratojn, do li ne povis atendi pli favoran postenon en la franca kortego. Li havis strangajn kutimojn kaj ofte pro siaj kostumoj kaj kondutoj elvokis ŝokon. Lia kariero de pola reĝo ne daŭris longe. Kiam li ricevis informon pri la morto de sia frato, la reĝo de Francio, li simple fuĝis al Francio kaj neniam revenis, ĉar li sukcesis gajni la francan kronon.

Inter la famaj elektitaj reĝoj valoras mencii ankoraŭ tri aliajn. En 1587 sveda Sigismondo Vasa iĝis la reĝo de Pollando. Dum certa tempo li estis samtempe la reĝo de Svedio, kreante personan union inter Pollando kaj Svedio. Li estas precipe grava por la historio de Krakovo kaj Varsovio, ĉar en 1596 li translokiĝis kun sia kortego al Varsovio, malgraŭ tio, ke Krakovo restis la oficiala ĉefurbo. Alia fama elektita reĝo estas polo Johano la Tria Sobieski, konata kiel reĝo-heroo pro sia venko apud Vieno kontraŭ la Otomana Imperio en 1683, dank' al kio li efike haltigis la ekspansion de turkoj al Eŭropo.

La lasta reganto de Pollando, ĝis la definitiva dispartigo de la ŝtato, estis Stanislao Aŭgusto Poniatoŭski. Li ne estis komplete sendependa reganto, ĉar lia elekto estis apogita per Rusio. Malgraŭ la dependeco, dum lia regado estis enkondukitaj multaj gravaj reformoj, sed estis jam tro malfrue por savi sendependecon de Pollando. Unu el la plej elstaraj reformoj estis la fondo de Komisiono de Nacia Edukado, kiu estis la unua en la tuta mondo centralizita organo de kleriga aŭtoritato, kiel Ministerio pri Nacia Klerigado. La komisiono verkis multajn lernolibrojn, prilaboris fakajn terminarojn kaj kreis defundamente la novan polan sistemon de klerigado. En 1791 la pola parlamento proklamis la konstitucion, kies ĉefa aŭtoro estis Stanislao Aŭgusto Poniatoŭski. La pola konstitucio estis la unua en Eŭropo kaj la dua en la mondo, post la konstitucio de Usono. En 1794 kontraŭ Prusio kaj Rusio okazis ribelo, kies gvidanto estis la fama Tadeusz Kościuszko, kiu antaŭe famiĝis kiel usona nacia heroo. Unu monaton post aprobo de la usona Deklaro pri Sendependecon li vojaĝis al Usono kaj batalis por sendependecon de Nordameriko. Omaĝe al liaj meritoj la Usona Kongreso avancigis lin, donante la rangon de brigada generalo de la usona armeo. Laŭ lia nomo estis nomita i.a. la plej alta monto en Aŭstralio.

En 1795 Pollando estis definitive dividita inter Prusio, Aŭstrio kaj Rusio, kaj perdis la sendependecon por pli ol cent dudek jarojn. Malgraŭ la forta opozicio kontraŭ aneksantaj ŝtatoj, Pollando liberiĝis nur post la unua mondmilito. Dum tiuj jaroj estis periodoj de limigita aŭtonomio kaj ankaŭ periodoj de forta subpremo. La pola kulturvivo kaj oficiala uzo de la pola lingvo estis limigitaj, sed la situacio ne estis la sama en ĉiuj tri okupitaj partoj. La pola kulturo povis pli facile disvolviĝi en la suda Pollando, kiun aneksis Aŭstrio. Multaj poloj elmigris al aliaj landoj, precipe post kelkaj ribeloj, kies rezulto estis politikaj kaj kulturaj persekutoj. Ĝis hodiaŭ oni povas trovi la polajn setlejojn en preskaŭ ĉiuj anguletoj de la mondo.

Bonŝance en la fino de la unua mondmilito Pollando regajnis la sendependecon kaj la plej fama persono de tiu periodo estis marŝalo kaj la unua ŝtatestro de nova Pollando – Józef Piłsudski, kiu sukcese batalis kontraŭ Sovetunio. Sed la sendependecon ne daŭris longe. La 1-an de septembro 1939 Germanio komencis la militon kontraŭ Pollando kaj post dek sep tagoj Sovetio invadis la orientan Pollandon. Dum la jaroj de la dua mondmilito, kvankam Pollando estis okupita, agadis la pola armeo

eksterlande. La armeo neordinara, ĉar ĝi batalis en preskaŭ tuta Eŭropo, Norda Afriko kaj Proksima Oriento. La polaj trupoj nur en Francio havis 85 mil soldatojn. Kelkdek mil polaj soldatoj batalis en Britio. Precipe gravaj dum la fama Aerbatalo por Britio estis la polaj pilotoj, kies nombro atingis 144. Poloj havis ankoraŭ alian gravan kontribuon en la venko super la kontraŭhitlera koalicio. Tri polaj sciencistoj gvidataj de la matematikisto Marian Rejewski en la jaro 1932 sukcese deĉifris la germanan ĉifrilon Enigma kaj somere de 1939 la poloj transdonis la kolektitan scion al britoj. Multaj historiistoj opinias, ke la deĉifrado de Enigma mallongigis la duan mondmiliton je pli ol du jaroj.

Bedaŭrinde, post la dua mondmilito, laŭ la decidoj de la Jalta Konferenco, Pollando enfalis en la sferon de soveta influoj, kaj tio ŝanĝiĝis nur en 1989. Valoras substreki ke la ŝanĝoj en la centra kaj orienta Eŭropo en la jaro 1989 komenciĝis ĝuste en Pollando, kiam la amasa libereca movado reprezentita de la sindikato "Solidareco", sub la gvido de Lech Wałęsa, venkis elektojn kaj tio provokis la ondon de ŝanĝoj en Eŭropo kaj la falon de la Berlina Muro. La netroigeblan rolon en la ŝanĝoj ludis la papo Johano Paŭlo la Dua. Li vekis en multaj poloj esperon pri ŝanĝoj kaj sen Lia kontribuo la hodiaŭa mondo verŝajne ne estus la sama.

Bibliografio

- Budrewicz O.* (2000), *Polska dla początkujących*, Warszawa
Ligeza L. (2008), *Legende pri Krakovo*, Krakovo
Michał Rożek M. (2005), *Kraków magiczny*, Kraków
Why Poland [praca zbiorowa], Warszawa 2004
Davies N. (2006), *Boże Igrzysko*, Kraków
Pilikowski J. (2001), *Szkolny Słownik Historii Polski*, Kraków

